

Oksana Shkurhan (Warszawa)

PROBLEM ATRYBUCJI PIEŚNI KATECHIZMOWEJ ТРОЙЦЯ БОГ ОТЕЦЬ, БОГ СИН, БОГ ДУХ СВЯТИЙ

Wśród zachowanego do dziś repertuaru pieśni nabożnych należących do dziedzictwa muzycznego Ukrainy znajduje się ułożona przypuszczalnie w początkach lat 60. XVIII wieku pieśń katechizmowa *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*. W publikowanych na przestrzeni ostatnich stu lat pracach ukraińskich badaczy podaje się, że jest to pieśń autorstwa o. Tymoteusza (Tomasza Józefa) Szczurowskiego (1740–1812)¹, urodzonego w Lisznie na Wołyniu, bazyliana, kaznodziei, doktora teologii i prawa kanonicznego, protonotariusza Stolicy Apostolskiej, misjonarza, o którego biografii oraz twórczości w polskojęzycznej literaturze pisano poczynając od połowy XIX wieku². W świetle aktualnych

¹ М. Возняк. *Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти і замітки* [=Українсько-руський архів, т. 10]. Львів 1914, s. 361, 363. М. Возняк. *Історія української літератури*, т. 3: *Віки XVI–XVIII: друга частина*. Львів 1924, s. 327. М. Voznjak. *Die Geschichte der ukrainischen Literatur in 17. und 18. Jahrhundert*, aus dem Ukrainischen von Anna-Halja Horbatsch (= Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Reihe A, Slavistische Forschungen. Neue Folge Bd. 32). Köln–Weimar–Wien 2001, s. 496. Ю. Медведик. *Українські духовні пісні у львівських польськокомовних стародруках XVIII ст.* «Musica Galiciana [=Музика Галичини]: наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка», т. 6. 2001, s. 17–25. Ю. Медведик. *Українська духовна пісня XVII–XVIII століть* (=Історія української музики, вип. 15: Дослідження). Львів 2006, s. 136. Ю. Медведик. *Історія української музики: духовнописенна (кантова) творчість XVII–XVIII ст.* Дрогобич 2011, s. 57.

² Najwcześniejsze znane świadectwo zainteresowania spuścizną pisarską o. Szczurowskiego stanowi rękopiśmienna praca autorstwa Jana Dalibora Wagilewicz *Pisarze polscy Rusini*, powstała we Lwowie w roku 1843, po upływie trzydziestu lat od daty śmierci unickiego autora. W pracy tej Wagilewicz zamieścił charakterystykę kilku dzieł wydanych przez o. Tymoteusza Szczurowskiego. Zob.: J. Wagilewicz. *Pisarze polscy Rusini wraz z dodatkiem Pisarze łacińscy Rusini*, do druku przygotował i przedmową poprzedził Rostysław Radyszewskij. Przemysł 1996, s. 249–254. W połowie XIX wieku dane dotyczące życia i twórczości o. Tymoteusza Szczurowskiego ogłosił już drukiem pierwszy jego biograf Adam Bartosiewicz. Zob.: A. B. [Adam Bartosiewicz]. *Żywot księdza Tymoteusza Szczurowskiego*. «Pamiętnik Religijno-Moralny» R. XIII, 1853, t. XXV, nr 11, miesiąc listopad, s. 445–466. Dane biograficzne o. Szczurowskiego umieszczano także w encyklopediach i słownikach poczynając od lat 60. XIX w. Zob.: *Encyklopedyja powszechna S. Orgelbranda*, t. XXIV. Warszawa 1867, s. 590–591; *Encyklopedja Kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznemi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób*, t. XXVII / wyd. M. Nowodworski. Warszawa 1904, s. 486–488; *Podręczna Encyklopedya kościelna*, opr. Józef i Roman Archutowsky, t. XXXVII–XXXVIII. Warszawa 1913, s. 367;

ukraińskich badań muzykologicznych wiadomo, że jeszcze za życia Szczurowskiego pieśń katechizmowa *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*, zyskała wyjątkowe uznanie i została szeroko rozpowszechniona, a jej przekazy, jak ustalił Jurij Medweduk, znalazły się w licznych rękopiśmiennych śpiewnikach oraz wśród repertuaru rozmaitych ówczesnych wydań powstałych w oficynach Lwowa, Poczajowa, Supraśla i Lublina, z kolei tekst pieśni, jak zauważył ten badacz, nie utracił swojego znaczenia także w naszych czasach, o czym świadczą jego zapisy zamieszczane we współczesnych śpiewnikach oraz książkach o treści religijno-dydaktycznej³.

Popularność pieśni *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* posiadającej jeden z najbardziej wartościowych i najpiękniejszych tekstów powstałych na potrzeby katechizacji przeszłych pokoleń Ukraińców, jest związana niewątpliwie z aktywizacją misji prowadzonych przez bazylianów w drugiej połowie XVIII wieku na obszarach Rzeczypospolitej⁴. W czasie misji bazylikańskich, mających na celu odnowienie życia religijno-moralnego i podniesienia poziomu wiedzy religijnej w środowiskach unickich, ta pieśń katechizmowa z całą pewnością miała ważne znaczenie, a w szczególności za pomocą jej śpiewu przekazywano prawdy wiary i normy moralności chrześcijańskiej wśród wyznawców Kościoła greckokatolickiego. Jednym z aktywnie działających i doświadczonych ówczesnych misjonarzy unitów był wspomniany już o. Tymoteusz Szczurowski, znany również jako autor licznych pieśni nabożnych⁵. Wydaje się, że przy

H. Wyczawski. *Szczurowski Tymoteusz*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich* / red. Hieronim Eug[eniusz] Wyczawski, t. 4. Warszawa 1983, s. 265–266; *Енциклопедія українознавства, т. 10* / гол. ред. Володимир Кубійович. Львів 2000, шпальта 3922. Aktualne dane biograficzne unickiego misjonarza podano w: D. Wereda. *Szczurowski Tymoteusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLVII / red. A. Romanowski. Warszawa–Kraków 2010–2011, s. 508–511. Zob. także: D. Wereda. *Działalność Tymoteusza Szczurowskiego na Podlasiu*, [w:] *Zeszyty Dziedzictwa Kulturowego* / red. Karol Łopatecki i Wojciech Walczak. Białystok 2007, s. 55–70. R. Radyszewski. *Tragedia «Włodzimierz wszystkim Rusi cesarz» (1769) Tymoteusza Szczurowskiego*, [w:] *Poznawanie sąsiadów: z zagadnień religijnych w polskiej i ukraińskiej kulturze* (Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego, 120) / red. M. Ołdakowska-Kuflowa, M. Kawecka. Lublin 2008, s. 221–233. Na podstawie odnalezionego w archiwum kościoła w Ostrowie Lubelskim pamiętnika autorstwa o. Szczurowskiego, spisywanego w latach 1800–1811, opublikowano nowe materiały źródłowe dotyczące życia i twórczości tego unickiego misjonarza. Zob.: M. Bunia. *Pamiętnik ojca Tymoteusza Szczurowskiego – studium źródłoznawcze*. «Bibliotekarz Lubelski», r. LV, 2012, s. 43–75.

³ Ю. Медведик. *Українська духовна пісня...*, op. cit., s. 136–137.

⁴ O propagandzie unii za pomocą pieśni nabożnych, a także o śpiewaniu omawianej pieśni katechizmowej w czasie misji bazylikańskich wiadomo już ze studiów Mychajła Wozniaka. Zob.: M. Возняк. *Історія української літератури...*, op. cit., s. 320–321.

⁵ A. B. [Adam Bartoszewicz], op. cit., s. 453. Wiadomości o Szczurowskim jako autorze licznych pieśni nabożnych przekazują powyżej wskazane encyklopedie i słowniki. Nie tak dawno w Polsce ukazała się edycja poetyckich tekstów atrybuowanych o. Tymoteuszowi Szczurowskiemu. Zob.: T. Szczurowski. *Poezja «Missji Białskiej»* / opr. Roman R. Piętka. Lublin 2009. Jak podaje

aktualnym stanie badań nad ocalałą spuścizną pisarską unickiego misjonarza o. Szczurowskiego, który w swoich pracach wydał wiele tekstów pieśni nabożnych w języku polskim i ukraińskim, w szczególności śpiewanych podczas misji prowadzonych przez bazylianów bialskich⁶, a także biorąc pod uwagę zachowane do dziś źródła drukowane proveniencji rzymskokatolickiej z drugiej połowy XVIII wieku, przekaz pieśni katechizmowej *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* znanej z literatury przedmiotu jako pieśń autorstwa Szczurowskiego wymaga ponownego spojrzenia, zwłaszcza, że na danym etapie badań powstaje problem atrybucji tego utworu. Problem ten będzie przedmiotem niniejszego artykułu.

Przekazem pieśni *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* pierwszy zainteresował się ponad sto lat temu historyk literatury i badacz dawnej ukraińskiej pieśni religijnej Mychajło Wozniak (1881–1954). Uczony ten poinformował, że Tymoteusz Szczurowski w swoich dziełach o treści religijnej publikował teksty polskojęzycznych i ukraińskojęzycznych pieśni nabożnych, a także że zgodnie z tradycją unicka pieśń katechizmowa *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* jest przypisywana Tymoteuszowi Szczurowskiemu⁷. Badacz ten zauważył anonimowe zapisy poetyckich tekstów tej pieśni w źródłach drukowanych z lat 60–70. wieku XVIII. Zgodnie z ustaleniami Wozniaka, przekaz tego utworu transliterowanego alfabetem łańskim *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty* znalazł się w drugim wydaniu pracy *Nauka zbawienna na missyi Societatis Jesu zwyczayna* (Lwów 1767) autorstwa ks. Szymona Majchrowicza (1717–1783),

o. R. R. Piętka, w edycji *Poezja «Missji Bialskiej»* teksty poetyckie zostały opublikowane z zastosowaniem zasad współczesnej ortografii i interpunkcji wypisane przez niego z reprintu *Missja Bialska XX. Bazylianów*. Na końcu edycji *Poezja «Missji Bialskiej»* umieszczono w układzie alfabetycznym wykaz incipitów w sumie 85 pieśni Szczurowskiego. Zob. także: *Missja Bialska XX. Bazylianów* / reprint przygotował do druku Jacek J. Wałdowski, nad całością prac związanych z reprintem czuwał Roman R. Piętka. Lublin 2009.

⁶ Na temat pieśni nabożnych opublikowanych w XVIII wieku przez Szczurowskiego wygłosiłam referat pt. «*Pieśni nabożne wydane przez o. Tymoteusza Szczurowskiego w kontekście repertuaru wykonywanego w środowiskach rzymskokatolickich i unickich w Rzeczypospolitej Obojga Narodów*» podczas XXIII konferencji Komisji Lituanistycznej przy Komitecie Nauk Historycznych PAN, która odbyła się w dniach 23–24 września 2014 r. w Warszawie. Wtedy omówiłam dostępne obecnie w polskich zbiorach prace religijne autorstwa Szczurowskiego, w których zostały opublikowane pieśni nabożne w języku polskim i ukraińskim, a także przeprowadziłam porównanie tych utworów z repertuarem pieśniowym zawartym w rękopiśmiennych i drukowanych źródłach powstałych w środowiskach rzymskokatolickich i unickich w osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej. Zob.: O. Shkurhan. *Pieśni nabożne wydane przez o. Tymoteusza Szczurowskiego w kontekście repertuaru wykonywanego w środowiskach rzymskokatolickich i unickich w Rzeczypospolitej Obojga Narodów* // «Rocznik Lituanistyczny», nr 1, 2015, s. 197–218.

⁷ М. Возняк. *Матеріяли до історії...*, op. cit., ss. 361, 363. Zob. także: М. Возняк. *Історія української літератури...*, op. cit., s. 321, 327.

misjonarza zakonu Towarzystwa Jezusowego⁸. Ponadto, jak stwierdził ten sam badacz, anonimowy przekaz poetyckiego tekstu tej pieśni zachował się w rzadkim zbiorze pieśni nabożnych, także związanym z misjami religijnymi, liczącym osiem kart, datowanym na lata 60–70. XVIII wieku, przechowywanym w czasach Wozniaka w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej pod sygnaturą 4020. Także ten zbiorek Wozniak przypisywał hipotetycznie Szczurowskiemu, a jego zawartość (teksty pięciu pieśni nabożnych) przedrukował, przeprowadzając również porównania pod względem językowym tekstu pieśni *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty* z dwoma innymi jej anonimowymi drukowanymi przekazami – transliterowanym alfabetem łacińskim, zachowanym w anonimowym osiemnastowiecznym wydawnictwie pt. *Naczatki zytia Nebesnao Na zemly* (bez miejsca i roku wydania) oraz tłoczonym już cyrylicą, zachowanym w wydaniu Народовѣщаніе (Począjów 1768). Dodatkowo Wozniak wskazał na przechowywany w jego czasach w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego rzadki anonimowy druk ulotny, związany z misjami, tłoczony z wykorzystaniem alfabetu łacińskiego, składający się z czterech kartek, zawierający trzy pieśni nabożne, w tym utwór *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty*⁹.

Natomiast w 1928 r. informacja o Szczurowskim jako autorze tekstu tym razem polskojęzycznej pieśni katechizmowej *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* pojawiła się przy publikacji tego utworu, opatrzonego zapisem jednogłosowym, w wydaniu jubileuszowym *Śpiewnika kościelnego* ks. Jana Siedleckiego (1829–1902), opublikowanym ponad ćwierć wieku po śmierci twórcy tego zbioru¹⁰. Zgodnie z uwagą poprzedzającą pieśń, pochodzi ona z XVIII wieku, a jej melodię zaczerpnięto ze *Śpiewnika kościelnego* ks. Michała Mioduszewskiego. W czasie późniejszym wybitny badacz dziejów polskiej muzyki dawnej ks. Hieronim Feicht (1894–1967) w swoich studiach¹¹ także wspominał

⁸ Drugie wydanie tego druku notuje: K. Estreicher. *Bibliografia polska*, t. XXIII. Kraków 1910, s. 66. Informację o tym, że pierwsza publikacja druku pt. *Nauka zbawienna na missyi Societatis Jesu zwyczajana...* ukazała się we Lwowie w 1764 r., podano w dziewiętnastowiecznej bibliografii prac pisarzy jezuitów: J. Brown. *Biblioteka pisarzy asystency polskiej Towarzystwa Jezusowego: powiększona dwoma dodatkami, z których pierwszy zawiera polskie i rossyjskie tłumaczenia, drugi wydania pisarzy Towarzystwa Jezusowego do innych asystency należących w Polsce i Rossyi*. Poznań 1862, s. 89–90.

⁹ М. Возняк. *Матеріялю до історії...*, op. cit., s. 351–361, 363.

¹⁰ J. Siedlecki. *Śpiewnik kościelny z melodjami na 2 głosy: zawiera pieśni polskie i śpiewy łacińskie oraz różne nabożeństwa i modlitwy. Wydanie jubileuszowe (1878–1928)* / opracował W. Świerczek ze współudziałem Bolesława Wallek-Walewskiego, przedmowa H. Feicht. Lwów 1928, s. 327–328. Te same informacje odnośnie omawianej pieśni katechizmowej zostały również powielone we wznowionych edycjach, chociażby dla przykładu, z lat 1947 i 1948 tego wydania jubileuszowego.

¹¹ H. Feicht. *Dzieje polskiej muzyki religijnej w zarysie* // «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne», t. XII, 1965, z. 4, s. 5–50.

o wydanej przez bazylianina Tymoteusza Szczurowskiego pieśni katechizmowej *Trójca, Bóg Ojciec...*, lecz przekazem tego utworu w języku polskim bliżej się nie zajął, zaznaczając jedynie, że został on zamieszczony w *Śpiewniku kościelnym* Mioduszewskiego¹². Jak można zauważyć, w zbiorze tym Mioduszewski podał przekaz tekstu poetyckiego liczący 22 zwrotki pieśni *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* wraz z melodią jednogłosową bez podania informacji na temat autora tego utworu¹³. Warto podkreślić, że w późniejszych dziewiętnastowiecznych edycjach innych śpiewników kościelnych, w których zachowały się polskojęzyczne przekazy tekstu lub tekstu z melodiami pieśni katechizmowej *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* również nie znajdujemy żadnych uwag wskazujących na Szczurowskiego jako twórcę omawianej pieśni¹⁴. Co jest najciekawsze, o Szczurowskim w ogóle nie wspomina sam ks. Jan Siedlecki przy publikacji pieśni *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* w pierwszych wydaniach swojego śpiewnika kościelnego z lat 70–90. wieku XIX¹⁵.

Z dzisiejszej perspektywy jest interesujące, że w swoim czasie M. Wozniak, który jak wynika z jego prac, miał dostęp do niemal wszystkich wydań autorstwa Szczurowskiego zawierających teksty pieśni nabożnych, nie wskazał na występowanie w tych drukach omawianej pieśni katechizmowej, lecz zajął się poetyckim tekstem utworu *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святый* przekazanym w wydawnictwach anonimowych, w tym w transliteracji alfabetem łacińskim, a także ustalił jego publikację w druku jezuita Majchrowicza, podając równocześnie do wiadomości opinii publicznej stwierdzenie, że zgodnie z tradycją ta pieśń unicka jest przypisywana Tymoteuszowi Szczurowskiemu. Wydaje się, że

¹² H. Feicht, op. cit., s. 34.

¹³ *Śpiewnik Kościelny czyli Pieśni nabożne z Melodyjami w Kościele katolickim używane, z Dodatkiem* / zebrał Michał Mioduszewski. Kraków 1838 i 1842, s. 246–249.

¹⁴ T. Klonowski. *Szczeble do Nieba czyli Zbiór pieśni z melodyjami w kościele polskim rzymsko-katolickim od najdawniejszych czasów używanych*, t. 2. Poznań 1867, s. 919–924. *Zbiór pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego*. Chicago 1868, s. 855–857. *Zbiór pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego*. Pelplin 1871, s. 855–857.

¹⁵ W kilku edycjach pierwszego wydania śpiewnika kościelnego ks. Jana Siedleckiego zachowały się przekazy pieśni *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* bez podania autora jej tekstu, wraz z melodią (zapisaną już w dwugłosie) pochodzącą, jak wynika z adnotacji, ze *Śpiewnika kościelnego* Mioduszewskiego. Dla przykładu chociażby zob.: *Śpiewniczek zawierający pieśni kościelne z melodyjami: dla użytku młodzieży szkolnej*, wyd. 2 (poprawione) / zebrał J. Siedlecki. Kraków 1879, s. 179–181. *Śpiewniczek zawierający pieśni kościelne z melodyjami: dla użytku młodzieży szkolnej*, wyd. 4 (poprawione) / zebrał J. Siedlecki. Kraków 1895, s. 179–181. Współcześnie ukazał się artykuł omawiający anonimowy dziewiętnastowieczny przekaz pieśni katechizmowej *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* włączonej do śpiewnika autorstwa Jana Siedleckiego pt. *Cantionale ecclesiasticum ad usum ecclesiarum Poloniae* wydanego w Krakowie w 1886 r. Zob.: R. Kaczorowski. «Pieśń katechizmowa» ze śpiewnika Jana Siedleckiego z 1886 roku // «Studia Gdańskie [=Studia Gedanensia]», t. XXI, 2007, s. 263–270.

właśnie takie informacje mogły przyczynić się do wskazania Szczurowskiego jako autora tekstu tej pieśni również w języku polskim, zamieszczonej we wspomnianym wydaniu jubileuszowym z 1928 r. *Śpiewnika kościelnego* ks. J. Siedleckiego, opublikowanym we Lwowie po śmierci jego twórcy.

Obecnie trudno ustalić na jakiej podstawie w latach 20–60. wieku XX w polskiej literaturze muzykologicznej uważano Szczurowskiego za autora polskojęzycznej pieśni katechizmowej *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty*. Już bowiem w kolejnych wydaniach *Śpiewnika kościelnego* ks. Jana Siedleckiego, ukazujących się od 1959 roku, najpierw pod redakcją ks. Wendelina Świerczka (1888–1974), a następnie od roku 1980 pod redakcją ks. Karola Mrowca (1919–2011), albo tego utworu nie włączano do zbioru, albo drukowano tekst tylko pierwszej jego zwrotki, opatrzony zapisem jednogłosowym, lecz bez adnotacji wskazującej na autora tekstu i muzyki. W ostatnim XLI wydaniu *Śpiewnika kościelnego* ks. J. Siedleckiego, opublikowanym w 2015 roku, zapisu omawianej pieśni katechizmowej nie odnotowano. We wspomnianych wyżej edycjach encyklopedii i słownikach zawierających dane biograficzne Szczurowskiego brakuje jakichkolwiek wiadomości na temat omawianej pieśni katechizmowej. Nie wspomina się też, iż mogła ona wyjść spod pióra tego unickiego misjonarza¹⁶. Warto podkreślić, że dziś jedynie na podstawie aktualnych informacji podawanych w ukraińskiej literaturze muzykologicznej nadal wiadomo o Szczurowskim jako o autorze wyłącznie ukraińskojęzycznej pieśni katechizmowej *Трійця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*¹⁷.

Jak wykazały moje badania, w dostępnych obecnie publikowanych pracach autorstwa o. Szczurowskiego *Wzór doskonałości panińskiej* (Począjów 1772), *Głos wzbudzający serca chrześcijańskie* (Lublin 1787), *Missja Bialska* (Supraśl 1792) i *Pieśni pobożne* (Lublin 1801), w których bazylikański misjonarz wydał wiele tekstów pieśni nabożnych (bez zapisów nutowych) w języku polskim i ukraińskim (transliterowanych alfabetem łacińskim) dla potrzeb Kościoła greckokatolickiego, w szczególności śpiewanych podczas misji prowadzonych przez bazylianów bialskich w różnych miejscowościach na ziemiach Rzeczypospolitej, przekazu ukraińskojęzycznego czy polskojęzycznego omawianej pieśni katechizmowej nie zamieszczono. Obecnie wstępnie można mówić o zachowanych drukowanych przekazach co najmniej szesnastu ukraińskich pieśni nabożnych zanotowanych w pracach

¹⁶ Zapisu tej pieśni katechizmowej nie znajdziemy także wśród przekazów utworów znanych ze współczesnej edycji poetyckich tekstów pieśni atrybuowanych Szczurowskiemu. Zob.: T. Szczurowski. *Poezja «Missji Bialskiej»*, op. cit.

¹⁷ Ю. Медведик. *Українські духовні пісні у польських та польськомовних стародруках 1717–1797 років*, [w:] *Ad Fontes: з історії української музики XVII – початку XX ст.: вибрані статті, матеріали, рецензії*. Львів 2015, s. 111.

religijnych sygnowanych nazwiskiem Szczurowskiego (w druku opublikowanym przez lubelskich trynitarzy *Głos wzbudzający serca chrześcijańskie* wydano wyłącznie pieśni z tekstem w języku polskim). Z tego zasobu, o czym mowa będzie niżej, połowie, tj. ośmiu pieśniom ukraińskojęzycznym w pracach unickiego misjonarza towarzyszą wersje polskojęzyczne tych utworów. Ponieważ w literaturze przedmiotu nadal brakuje oddzielnych studiów na temat wszystkich znanych obecnie poetyckich tekstów pieśni mających swoje przekazy w dwujęzycznych wersjach językowych (polskojęzycznej i ukraińskojęzycznej) opublikowanych przez Szczurowskiego wydaje się, iż warto na razie wskazać na jego prace, w których zachowały się teksty pieśni w języku ukraińskim.

Przypomnijmy, że po raz pierwszy Szczurowski ogłosił teksty siedmiu pieśni ukraińskojęzycznych wraz z dziesięcioma utworami w języku polskim opublikowanymi w zbiorze pt. *Głos pieśni syonskich* na końcu wydania poczajowskiego *Wzór doskonałości panińskiej*, ofiarowanego, jak wynika z karty tytułowej, na specjalną okazję „przy wejściu do nowego Klasztoru”¹⁸. Z literatury przedmiotu

¹⁸ Do naukowego obiegu druk *Wzór doskonałości panińskiej* wprowadził ponad sto lat temu M. Wozniak, który w ówczesnych zbiorach lwowskiej biblioteki im. Ossolińskich korzystał z niekompletnego egzemplarza wydania oraz podał do wiadomości brzmienie karty tytułowej jako «Wzory Doskonałości Panienskiej...», a także poinformował, iż ukazało się ono w Supraślu w 1772 r. Badacz ten opublikował incipity wyłącznie siedmiu pieśni ukraińskojęzycznych, które w edycji były sporządzone alfabetem łacińskim, wraz z numeracją kart na jakich rozpoczynały się zauważone przez niego utwory, zgodnie z charakterystyką Wozniaka „nieudane” («незугарні»). Zob.: М. Возняк. *З культурного життя України XVII–XVIII вв.* // «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка», т. 108. Львів 1912, s. 67. Powyższe ustalenia Wozniaka zostały współcześnie przywołane w studiach Jurija Medwedyka, który dodatkowo wskazał na zaginięcie tego uszkodzonego egzemplarza wydania „supraskiego”, w wyniku czego, jak stwierdził badacz, nie jest możliwe określenie liczby i wartości religijno-artystycznej pieśni ułożonych przez Szczurowskiego. Zob.: Ю. Медведик. *Українська духовна пісня...*, op. cit., s. 136–137. Z kolei później w polskojęzycznej literaturze znany ukraiński literaturoznawca Rostysław Radyszewski poinformował (bez wskazania miejsca zachowania) o zbiorze poetyckim *Wzór doskonałości panińskiej* (Poczajów 1772), w którym Szczurowski zamieścił dwie pieśni w języku ukraińskim i polskim, poświęcone kijowskiemu księciu św. Włodzimierzowi. Omawiając tę wybitną postać z historii ukraińskiego chrześcijaństwa, Radyszewski przytoczył utwory do św. Włodzimierza – kilka wersetów polskojęzycznej pieśni *Władzący Niebem i Ziemią Pan Święty* oraz w całości tekst pieśni w języku ukraińskim *Роде Россинії Владимир во славі* – opublikowane przez Szczurowskiego we *Wzorze doskonałości panińskiej*. Zob.: R. Radyszewski, op. cit., s. 231–232. W wyniku przeprowadzonych kwerend w polskich zbiorach autorka niniejszego artykułu ustaliła, że uznawany za zaginiony egzemplarz «supraskiego» druku autorstwa Szczurowskiego, z którego korzystał niegdyś Wozniak (na co wskazuje dawna sygnatura oraz pieczętka dawnej biblioteki lwowskiej) jest obecnie dostępny w zbiorach Działu Starych Druków w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Zgodnie ze współczesnymi pracami bibliograficznymi posiada on tytuł *Wzór doskonałości panińskiej* i został opublikowany w drukarni oo. bazylianów w Poczajowie w 1772 r. W związku z odnalezieniem przez autorkę w bibliotekach warszawskich pięciu kolejnych egzemplarzy tego wydania, w tym także kompletnych, stało obecnie możliwe ustalenie liczby zawartych

wiadomo, że od 1768 roku pełnił Szczurowski obowiązki nauczyciela retoryki w kolegium bazylijskim we Włodzimierzu Wołyńskim, gdzie dwa lata później został prefektem szkoły oraz profesorem filozofii, opiekował się również w tym czasie bazylianami mieszkającymi przy katedrze włodzimierskiej, natomiast w roku 1772 na polecenie metropolity Felicjana Filipa Wołodkowicza został przeniesiony z kolegium włodzimierskiego razem z mniszkami do nowo zbudowanego klasztoru na wzgórzu zwanym Ilińszczyzna. W roku 1776 Szczurowski otrzymał od Stolicy Apostolskiej przywilej na prowadzenie misji, następnie pełnił funkcję kaznodziei cerkwi bazylijskiej w Wilnie, głosił kazania z dużym powodzeniem w różnych językach, nauczał w kościołach obrządku łacińskiego, prowadził dysputy, od 1778 r. był mistrzem nowicjatu zakonu bazylijskiego w Bytenu. W 1784 roku został wybrany na ihumena klasztoru bazylijskiego w należącej do Radziwiłłów Białej (urząd ten pełnił do roku 1795) oraz prefekta misji¹⁹.

Niewątpliwie ważną rolę w ówczesnej działalności misyjnej Szczurowskiego odegrały pieśni nabożne. Informacje o Szczurowskim jako o autorze wielu „pieśni nabożnych, które z nabożeństwem po rozmaitych kościołach na Podlasiu i w całej dyecezi chełmskiej, równie jak i w byłych dyecezyach brzeskiej i włodzimierskiej, a szczególnie w Białym i Parczowie lud pobożny śpiewa” podał do wiadomości pierwszy jego biograf Adam Bartosiewicz²⁰. W świetle współczesnych badań wiadomo, że najwięcej pieśni unicki misjonarz opublikował w okresie, kiedy był ihumenem klasztoru bazylijskiego w Białej i prowadził misje w parafiach diecezji brzeskiej. Świadczą o tym pieśni (z tekstem w języku polskim) umieszczone w niewielkim śpiewniku opatrzonym tytułem *Pieśni nabożne pod czas misyi bazylijskiej klasztoru bialskiego z ludem prawowiernym śpiewającą się za pozwoleniem Zwierzchności Kościelney przedrukowane roku 1787*, zawartym we wspomnianym powyżej wydawnictwie autorstwa Tymoteusza Szczurowskiego pt. *Głos wzbudzający serca chrześcijańskie* (Lublin 1787)²¹.

w nim pieśni i skonfrontowanie ich z opublikowanymi wcześniej przez Wozniaka incipitami siedmiu ukraińskich pieśni nabożnych ze zdekompletowanego wydania z dawnej biblioteki lwowskiej. Omówienie wydania autorstwa Szczurowskiego pt. *Wzór doskonałości panińskiej* (Począjów 1772), wykaz incipitów pieśni (w języku polskim i ukraińskim) wraz z uwagami do nich, które opublikowano na końcowych kartach tego wydawnictwa, zob. w: O. Shkurgan, op. cit., s. 201–204.

¹⁹ D. Wereda. *Działalność Tymoteusza Szczurowskiego...*, op. cit., s. 55–56. D. Wereda. *Szczurowski Tymoteusz...*, op. cit., s. 509–510; M. Bunia. op. cit., s. 50.

²⁰ A. B. [Adam Bartoszewicz], op. cit., s. 453.

²¹ Omówienie wydania *Głos wzbudzający serca chrześcijańskie* (Lublin 1787), a także informacje na temat zachowanych w polskich zbiorach jego egzemplarzach oraz wykaz incipitów polskojęzycznych pieśni zawartych w śpiewniku tego wydania zob. w: O. Shkurgan, op. cit., s. 204–205.

Pieśni nabożne w języku ukraińskim, mające ważną rolę w ówczesnej działalności misyjnej Szczurowskiego, znalazły się w jego *Missji Bialskiej*, podręczniku dla duchownych zawierającym kilka wersji scenariuszy prowadzenia misji, opublikowanym w 1792 roku w oficynie supraskich bazylianów. W poszczególnych tomach *Missji Bialskiej*, zatytułowanych *Trzydniowa*, *Ośmiodniowa*, *Całomiesięczna* i *Całoroczna*, autor wydał ułożone w języku polskim poetyckie teksty licznych pieśni nabożnych bez zapisów nutowych i bez wskazówek, na jakie tony należy je śpiewać, przeznaczone na różne święta roku kościelnego, wśród których opublikowano tylko kilka ukraińskojęzycznych pieśni nabożnych, transliterowanych alfabetem łacińskim – *Chotiy wiczne żyty* (o Wszystkich Tajemnicach Wiary), *Od sosc materynych* (o Nadziei) oraz *Wozlublu Tia* (o Miłości Bożej), *Boże moy* opublikowane w tomie *Missja Bialska, Trzydniowa*. Utwory te mają również swoje polskojęzyczne przekazy opublikowane w tym podręczniku, odpowiednio – *Kto pragnie żyć wiecznie*; *Od piersi Matki*; *Rozmiłuję się w Tobie*, *Boże*²². W tym miejscu trzeba wskazać, że jeszcze wcześniej historyk literatury Rostysław Radyszewski zwrócił uwagę na pisane w języku polskim i ukraińskim pieśni w *Missji Bialskiej*, wykorzystywane w działalności misyjnej bazylianów, dodatkowo literaturoznawca też stwierdził, że „właśnie Tymoteusz Szczurowski utrwalił dwujęzyczny charakter tych pieśni”²³.

Omawiana pieśń katechizmowa *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* nie występuje także w znanym autorce ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej jedynym zachowanym egzemplarzu wydania autorstwa Szczurowskiego pt. *Pieśni pobożne* (Lublin 1801)²⁴, w którym unicki misjonarz ogłosił liczne pieśni zarówno w języku polskim, jak i ukraińskim (w transliteracji alfabetem łacińskim), a także obok repertuaru pieśniowego opublikował między innymi rozmowy duchowne, program i regułę zakonu żeńskiego jozafatek, założonego jeszcze w 1792 r. w Białej w oparciu o regułę św. Bazylego dla wychowywania i kształcenia niezamożnych dziewcząt. W czasie, gdy ukazały się *Pieśni pobożne*, Szczurowski nadal głosił kazania i prowadził misje.

W tym druku lubelskim wśród polskojęzycznych przekazów tekstów pieśni (w większości znanych z poprzednich edycji Szczurowskiego) zostały wydane

²² Zob.: *Missja Bialska*, op. cit., s. 136–151, 504–505, 507–509. A także: T. Szczurowski. *Poezja «Missji Bialskiej»*, op. cit., s. 53–55, 150–163.

²³ Przy tym Rostysław Radyszewski opublikował pierwsze zwrotki polskojęzycznej pieśni *Kto pragnie żyć wiecznie* i jej wersji w języku ukraińskim *Хотяй вічно жити* pochodzące z *Missji Bialskiej* Szczurowskiego. Zob.: R. Radyszewski, op. cit., s. 223.

²⁴ T. Szczurowski. *Pieśni pobożne naukę wiary i obyczajów chrześcijańskich w sobie zamykające dla użytku i zachęcenia Bractwa Nauki Chrześcijańskiej w całej diecezji chełmskiej po wszystkich cerkwiach parafialnych ustanowionego... ułożone w polskim i ruskim języku*. Lublin, w Drukarni XX. Trynitarzów, 1801. Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 209 I.

też teksty powyżej wskazanych trzech pieśni – *Chotiy wiczno żyty* (ss. 69–88), *Od sosc materych* (ss. 128–131), *Wozlublu Tia, Boże moy* (ss. 215–218). W *Pieśniach pobożnych* autor opublikował po raz pierwszy następujące sześć ukraińskojęzycznych pieśni, niekiedy z uwagami „Taż sama pieśń ruska”, „Toż samo po Rusku” (prawie wszystkim podanym poniżej utworom towarzyszą w tym zbiorze teksty poetyckie tych samych pieśni również w języku polskim, co kolejny raz poświadcza dwujęzyczny charakter niektórych pieśni Szczurowskiego): 1. *Nebo, zemla, Boże* (o Miłości Bożej i Bliźniego, ss. 210–215) – polskojęzyczny przekaz: *Niebo, ziemia, Boże* (ss. 145–150); 2. *Rody wsi, Dsczery! pryidit k weczery* (ss. 238–241) – polskojęzyczny przekaz: *Wszystkie narody, przyjdźcie na gody* (ss. 235–238); 3. *Otcze Swiaty poświaty ych* (przy Benedykcyi Eucharystycznej, ss. 243–244) – polskojęzyczny przekaz: *Ojcze Święty, poświęć ich* (ss. 241–242); 4. *Raby Maryi spasennoy Nadiy* (Pisn o Pokrowy Boharodycy piwaiema od Bractwa Nauki Chrystianskoy, ss. 409–413) – polskojęzyczny przekaz: *Śludzy Maryi wam pewne zbawienie* (ss. 371–375); 5. *Prawiło wiry y Obraz krotosty*²⁵ (Brackaia o Swiatym Nykołajy zastupnicy Pouczenia Chrystian, ss. 414–417) – polskojęzyczny przekaz: *Wiary ustawą łaskowości wzorem* (ss. 427–430); 6. *Kamo by żyte!* (Bracka za usopszych, ss. 417–419). W tym miejscu trzeba dodać, że kilka z wymienionych wyżej utworów z tekstem polskim miało swoją wcześniejszą edycję w pracach Szczurowskiego. Dla przykładu można wskazać chociażby na jeden z popularnych jego utworów *Wszystkie narody, przyjdźcie na gody* (o Najświętszym Sakramencie), który ukazał się drukiem jeszcze we *Wzorach doskonałości panińskiej* (Poczajów 1772), a następnie w *Głosie wzbudzającym serca chrześcijańskie* (Lublin 1787) i niedługo później w *Missji Bialskiej* (Supraśl 1792).

Poetyckie teksty pieśni, w tym utwory mające swoje przekazy w dwujęzycznych wersjach językowych (polskojęzycznej i ukraińskojęzycznej) wydane przez Szczurowskiego w jego pracach, niewątpliwie zasługują na szczegółowe badania, między innymi w zakresie kwestii językowych. Nadal istotne jest poszukiwanie nowych źródeł, a także badanie recepcji repertuaru pieśniowego znanego z wydawnictw unickiego misjonarza w rękopiśmiennych śpiewnikach sporządzonych jeszcze za życia Szczurowskiego²⁶ oraz w źródłach późniejszych, z XIX wieku.

²⁵ Trzeba zwrócić uwagę, że w wydanym jeszcze wcześniej przez poczajowskich oo. bazylianów obszernym zbiorze nutowym pt. *Богогласник* (Poczajów 1790–1791) znajduje się ułożony do św. Mikołaja Cudotwórcy, biskupa Myry w Licji, przekaz pieśni *Правило вѣри, образ кротости* (nr 171) wraz z jednogłosową melodią, który oprócz identycznego incipitu, z pewnością zaczerpniętego z początkowego wersu tropariona do św. Mikołaja, ma zupełnie inny tekst.

²⁶ Autorce niniejszego artykułu wiadomo o zachowanym w zbiorach Biblioteki Metropolitalnego Wyższego Seminarium w Lublinie rękopiśmiennym śpiewniku o sygnaturze 546 z ostatniej ćwierci XVIII wieku spisany w środowisku unickim na ziemiach Rzeczypospolitej (możliwe, że w diecezji chełmskiej), w którym obok pieśni należących do repertuaru ukraińskojęzycznego

Szczególnego znaczenia nabierają przy tym anonimowe przekazy dużej liczby tych utworów w języku polskim (ponad czterdzieści) zawartych w *Śpiewniku kościelnym* (z lat 1838 i 1842) Mioduszewskiego²⁷.

Wracając do pieśni katechizmowej *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* na obecnym etapie badań mogę stwierdzić, że najstarszy znany mi przekaz jej tekstu poetyckiego odnotowuje opublikowana w drukarni poczajowskich oo. bazylianów książka o treści katechetycznej *Слово к народу кафоліческому* (Poczajów 1765)²⁸ zawierająca dedykację dla biskupa łuckiego i ostrońskiego Sylwestra Lubienieckiego (Rudnickiego-Lubienieckiego) (1713–1777), podpisana przez Hieronima Kaletyńskiego ihumena klasztoru bazylikańskiego w Krzemieńcu wraz z braćmi tego monasteru. W przedmowie pt. „**Предословіє къ парохомъ, и иннымъ катихистомъ, кая нүжда? кінхъ вещей? и како үчити дорослыхъ, и малихъ?**” zachowała się uwaga wskazująca, że w czasie nauczania katechizmu, przed tym jak katecheta zacznie odpytywać z nauk najpierw dzieci, a następnie dorosłych, zaleca się śpiewać wszystkie zwrotki (w sumie jest ich 24) omawianego utworu – „**поется пѣснь найпаче катихисмова: Тр(о)ница Богъ Отець: до конца. По пѣсни, вопрошаетъ катихиста прежде малихъ, потомъ дорослыхъ**”. Według zaleceń zawartych w przedmowie po zakończeniu nauk katechizmowych należy zaśpiewać pieśń *Върюю, же Бог един зостаєт*, której tekst zamieszczono również w tym wydaniu²⁹, albo jakąkolwiek inną pieśń. We wzmiankowanym już wydaniu nauk katechetycznych pt. *Народовъщаніє или*

znajdują się przekazy tekstów jedenastu polskojęzycznych pieśni nabożnych śpiewanych podczas misji organizowanych przez bazylianów białskich, znanych z drukowanych prac Szczurowskiego. Zob.: O. Shkurhan, op. cit., ss. 205–207.

²⁷ Świadectwem ówczesnej popularności zarówno w środowiskach grecko- jak i rzymskokatolickich pieśni opublikowanych przez Szczurowskiego pozostają ich przekazy (poetyckie i poetyckie wraz z melodiami) bez wskazania autora tekstu oraz muzyki zamieszczone w *Śpiewniku kościelnym* Michała Mioduszewskiego w dziale «Pieśni cerkiewne» z adnotacją «w cerkwiach diecezji chełmskiej obrządku grecko-katolickiego używane». Zob.: *Śpiewnik Kościelny czyli Pieśni nabożne*, op. cit., s. 579–678.

²⁸ *Слово к народу кафоліческому чрез монахов чина Святаго Васіліа великаго в провънціи Полскої званію катихистичному прилежащих в повѣтъ Кременецком року... 1756 проповѣданое*. Poczajów 1765. Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 390659 I, k. 261r–263r.

²⁹ Na końcowych kartach wydania *Слово к народу кафоліческому* (Poczajów 1765) opublikowano teksty dwóch pieśni o treści katechetycznej – *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* oraz *Върюю, же Бог един зостаєт* z uwagą «о вѣрѣ, надеждѣ и любви», którą należało wykonywać na ton pieśni *Горе мнѣ, грѣшнику*. Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 390659 I, k. 263r–263v. Na podstawie dotychczasowych ustaleń Jurija Medwedyka wiadomo, że w rękopiśmiennych śpiewnikach zachowały się przekazy tekstów poetyckich pieśni *Върюю, же Бог един зостаєт*; *Гди в живот мой возрю глибоко*; *Плачи душе, слез изліи море*, które śpiewano na melodię pieśni *О горе мнѣ, грѣшнику*, opublikowaną przez poczajowskich oo. bazylianów w *Богогласнику* (Poczajów 1790–1791). Zob.: Ю. Медведик. *Українська духовна пісня...*, op. cit., s. 248.

Слово к народу кафеоліческому (Począjów 1768) zachował się taki sam, jak wykazało porównanie tekstu z poprzednim wydaniem począjowskim, zapis pieśni katechizmowej *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*³⁰ (o występowaniu tego utworu w druku z 1768 r. wspominał już Wozniak).

Identyczny przekaz omawianej pieśni katechizmowej co najmniej od końca lat 60. XVIII wieku funkcjonował w czasie misji prowadzonych przez bazylianów. Świadczy o tym zanotowany jej zapis w zbiorze pt. *Pieśni Nabożne na Missyach zwyczajne* (składającym się z poetyckich przekazów jedenastu utworów, wśród których znajduje się pięć pieśni w języku polskim i sześć pieśni ukraińskojęzycznych transliterowanych alfabetem łacińskim), zamieszczonym na końcu niewielkiego, liczącego trzydzieści arkuszy, opublikowanego anonimowo w drukarni Bractwa św. Trójcy we Lwowie wydania pt. *Katechizm krótko zebrany [...] na Missyach Zakonu S. Bazylego Wielkiego Prowincyi Koronney* (Lwów 1768), którego unikatowy egzemplarz zachował się jako drukowany dodatek wklejony na karty rękopisu „Methodus Peragendi Missiones Apostolicas in Provincia Ruthena O.S. Basilii Magni” z 1770 r. (z dawnymi sygnaturami 603 i 612), stanowiącego podręcznik metodyczny dla bazylikańskich misjonarzy ludowych, sporządzony przez unickiego misjonarza o. Kornela Sroczyńskiego (1731–1790) na polecenie protoihumena Innocentego Matkowskiego. Rękopis ten jest obecnie przechowywany w zespole nr 3 (Monastyr bazylianów) pod sygnaturą 159 w Oddziale Rękopisów Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka³¹. Praca Sroczyńskiego ukazała się drukiem w Począjowie

³⁰ *Народовъщаніє или Слово к народу кафеоліческому чрез монахов чина Святаго Васи́ліа великаго в провънціи Полскої званію катихистичному прилежащих в повѣтьхъ Кременецком 1756 года проповѣданоє*. Począjów 1768. Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 50259 II, k. 303v–305v.

³¹ Jeszcze w początkach XX wieku z rzadkiego już w tych czasach egzemplarza druku *Katechizmu krótko zebranego* (Lwów 1768) korzystał w archiwum klasztoru bazylikańskiego św. Onufrego we Lwowie ukraiński historyk literatury, pedagog i poeta Wasyl Szczurat (1871–1948), który poinformował, że wydanie to było wklejone w arkuszy rękopisu «Methodus Missiones O. S. B. M.» z 1770 r. pod sygnaturą 612. Badacz ten w swojej pracy podał brzmienie karty tytułowej tego starodruku, a także opublikował incipity tekstów jedenastu pieśni nabożnych (wraz z uwagami do nich), znajdujących się na końcu druku (na kartach 18–28) w zbiorze opatrzonym tytułem *Pieśni Nabożne na Missyach zwyczajne*. Zob.: В. Щурат. *Из студій над почаївським Богогласником. Квєстії авторства і часу повстання деяких пісень*. Львів 1908, s. 40. A także: Ю. Медведик. *Українська духовна пісня...*, op. cit., s. 133–135. Jeszcze przed drugą wojną światową o przechowywaniu we Lwowie drukowanego lwowskiego katechizmu z 1768 r. oraz rękopiśmiennej pracy o. Sroczyńskiego wspominał bazylianin o. Roman Łukań. Zob.: R. Łukań. *Autor dziejopisu monasteru Krystynopolskiego o. Korneliusz Sroczyński ZSBW: krótki życiorys (ur. 17/XI 1731–21/III 1790)*. Kraków 1939, s. 9–10. Zob. także hasło biograficzne poświęcone o. Sroczyńskiemu: Andrzej A. Zięba. *Sroczyński Grzegorz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* / red. Henryk Markiewicz, t. XLI. Warszawa–Kraków 2002, s. 218–219. O aktualnym miejscu przechowywania *Katechizmu krótko*

w roku 1772 wraz z przedrukiem wcześniejszej edycji *Katechizmu krótko zebranego* z 1768 r., prawdopodobnie pierwszego dzieła tego autora³².

W katechizmie lwowskim z 1768 r. (a także poczajowskim z 1772 r.) pieśni katechizmowej *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty* towarzyszy adnotacja, iż śpiewa się ją „rano, y po południu przed Katechizmem”³³. Należy zwrócić szczególną uwagę na fakt, że w adresowanym do unickich misjonarzy wzmiankowanym rękopiśmiennym podręczniku *Methodus Peragendi Missiones Apostolicas in Provincia Ruthena O.S. Basilii Magni* z 1770 r. autor w drugiej jego części pt. *De agendis In ipsa jam Missione*, omawiając porządek nabożeństw i nauk podczas misji, również zaleca śpiewać tę pieśń katechizmową, zgodnie ze wskazówką Sroczyńskiego, rano o godzinie szóstej podczas pierwszej mszy świętej oraz po południu o godzinie drugiej przed katechizmem: „Imo Manè. [...] Horâ 6tâ Sacris: Missæ Imum, sub quo canat semper pæan Catechet: **Тр(о)ница Богъ Отець**” oraz „2do à Meridie. [...] Horâ. 2dâ. Pulsatur pro Catechesi: canat pæan Catecheticus **Тр(о)ница Богъ Отець**”³⁴. Powyższe zalecenia odnośnie wykonywania tej pieśni znalazły się także w druku *Methodus Peragendi Missiones Apostolicas in Provincia Ruthena O.S. Basilii Magni* (Poczajów 1772) autorstwa Sroczyńskiego. Fakt wykorzystywania pieśni katechizmowej *Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святой* w czasie misji prowadzonych przez bazylikańskich misjonarzy potwierdza opublikowane również w drukarni unickiej w Poczajowie w 1788 r. wydanie *Оглашение си есть катехизм мѣстѣонарскій*, w którym zachował się przekaz tego samego tekstu interesującej mnie pieśni katechizmowej³⁵.

zebranego (Lwów 1768) wraz ze wskazaną rękopiśmienną pracą Sroczyńskiego poinformowała polski historyk p. Beata Lorens. Zob.: B. Lorens. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. Rzeszów 2014, s. 264–265.

³² [Cornelius Sroczyński]. *Methodus Peragendi Missiones Apostolicas in Provincia Ruthena O. S. Basilii Magni... præsertim incipientium proposita*. [Poczajoviæ], Typis S. R. M. Monast: Poczajov: O. S. B. M., 1772. [Cornelius Sroczyński]. *Katechizm krótko o(!) zebrany: Przednieysze wiadomości do zbawienia potrzebne w sobie zawierający na missyach Zakonu S. Bazylego Wielkiego Prowincyi Koronnej zwyczajny. Za dozwoleciem zwierzchności do druku podany. Pierwey w Lwowie w Drukarni J. K. M. Bractwa SSS. Troycy, roku P. 1768, a teraz znowu odnowiony*. [Poczajów], w Drukarni J. K. M. Poczajowskiej WW. OO. Bazylianów, 1772. W swojej pracy korzystałam z egzemplarza tego druku poczajowskiego: Kijów, Narodowa Biblioteka Ukrainy imienia W. I. Wernadskiego, Dział zbiorów bibliotecznych i kolekcji historycznych: sygn. B XLII 6/279.

³³ *Katechizm krótko zebrany* (Lwów 1768), k. 18r–20r. *Katechizm krótko zebrany* (Poczajów 1772), k. 104r–106v.

³⁴ Lwów, Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka, Oddział Rękopisów, zespół 3 (Monastyr bazylianów), nr 159, fol. 38r, 40r.

³⁵ *Оглашение си есть катехизм мѣстѣонарскій монахов чина С[вятаго] Василіа великаго вкратцѣ собран, в ползу чтущим, и послушающим, в славу же и хвалу самого Бога...* издан. Poczajów 1788. Warszawa, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVIII.1.249, k. 13v–16r.

Przekazy ukraińskojęzycznego tekstu tej pieśni znajdują się w kilku rzadkich osiemnastowiecznych drukach ulotnych dostępnych w zbiorach polskich. Chodzi o anonimowe wydania, bez miejsca i roku publikacji (nie posiadające kart tytułowych), prawdopodobnie z lat 60–70. XVIII wieku, zawierające poetyckie przekazy tekstów ukraińskojęzycznych, transliterowanych alfabetem łacińskim, pieśni nabożnych takich jak *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty; Boże, kochaiu Tia; Preczystaia Diwo Maty Ruskocho kraiu; Boże w dobrosty nikoły nezbrany*, będących w użyciu wśród wiernych Kościoła greckokatolickiego, w tym wykonywanych podczas misji (wśród tych wydań zachowały się do dziś między innymi druki ulotne, które wprowadził do naukowego obiegu Wozniak)³⁶. Warto dodać, że wspomniany już Sz. Majchrowicz w *Nauce zbawiennej na missyi Societatis Jesu zwyczajnej* (Lwów 1767) oprócz pieśni *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty* opublikował pieśń *Boże, kochaiu Tia* oraz bardzo popularną wśród unitów pieśń ku czci Matki Bożej w Podkamieniu *Preczystaia Diwo Maty Ruskocho kraiu*³⁷. Kwestia wydania przez jezuickiego misjonarza Sz. Majchrowicza trzech ukraińskojęzycznych utworów razem z pieśniami nabożnymi z repertuaru rzymskokatolickiego w *Nauce zbawiennej na missyi Societatis Jesu zwyczajnej* (1767) wymaga dalszych badań. Zawarte w tej publikacji ukraińskojęzyczne pieśni z wszelkim prawdopodobieństwem były adresowane do społeczności unickiej. Na pytanie, czy pieśni nabożne z repertuaru ukraińskojęzycznego były wykorzystywane podczas misji prowadzonych przez członków Towarzystwa Jezusowego jako środek przyciągający unitów do kościołów jezuickich, nie można odpowiedzieć z pewnością bez przeprowadzenia poszukiwań i ewentualnego odnalezienia dokumentacji źródłowej poświadczającej stosowanie takiej praktyki³⁸.

Wydanie odnotowano w: K. Estreicher. *Bibliografia polska*, t. XII. Kraków 1891, s. 401–402. We współczesnych katalogach starodruków tłoczonych cyrylicą to począjowskie wydanie notuje: *Katalog druków cyrylickich XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej* / opr. Z. Żurawińska, Z. Jaroszewicz-Pieresałcew. Warszawa 2004, nr 353, s. 282.

³⁶ [*Pisn katechizmowa. Pisn o myłosty Bozoy. Pisn o żalu za hrichy*]. [B. m., dr. i r., lata 60. XVIII w.]. Warszawa, Biblioteka Uniwersytecka, Gabinet Starych Druków, sygn. 28.20.4.3552; [*Pisn katechizmowa. Pisn o myłosty Bozoy. Pisn o żalu za hrychy*]. [B. m., dr. i r., lata 60. XVIII w.]. Warszawa, Biblioteka Uniwersytecka, Gabinet Starych Druków, sygn. 28.20.4.3553; [*Pisn katechizmowa. Pisn o Nadeyi. Pisn o myłosty Bozoy. Pisn o Pekle. Pisn o żalu za hryhy*]. [B. m., dr. i r., lata 60–70. XVIII w.]. Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 4020 II; [*Pisn katechizmowa*]. [B. m., dr. i r., lata 60–70. XVIII w.]. Warszawa, Biblioteka Seminarium Metropolitalnego Archidiecezji Warszawskiej, sygn. III A.5.42c (86015).

³⁷ М. Возняк. *Матеріяли до історії...*, op. cit., s. 351. Zob. także: Ю. Медведик. *Українська духовна пісня...*, op. cit., s. 126–127.

³⁸ W świetle ostatnich studiów nad piśmiennictwem i tradycjami muzycznymi środowiska jezuickiego na Śląsku i ziemi kłodzkiej autorstwa Tomasza Jeża wiadomo o strategii stosowanej w duszpasterskiej pracy członków zakonu Towarzystwa Jezusowego polegającej na wykorzystywaniu podczas publicznych procesji katechizmowych śpiewu pieśni niemieckojęzycznych

Zachowane do dziś prace Sz. Majchrowicza, związane z licznymi w Rzeczypospolitej w trzecim ćwierćwieczu XVIII wieku jezuickimi misjami, zostały opublikowane w dość krótkim odstępie czasu, co wynikało z pewnością z dużego na nie zapotrzebowania. Także zamieszczane w tych wydawnictwach nabożne pieśni musiały mieć ważne zadanie w pracach misyjnych Towarzystwa Jezusowego. Zgromadzona do naszych czasów dokumentacja źródłowa poświadczająca wykonywanie pieśni nabożnych w czasie misji prowadzonych przez duszpasterzy chrześcijańskich na ziemiach wieloetnicznej i wielowyznaniowej dawnej Rzeczypospolitej³⁹. Świadectwem z połowy XVIII wieku potwierdzającym ich wykorzystywanie w pracy duszpasterskiej misjonarzy polskojęzycznych środowisk rzymskokatolickich jest odnaleziony przeze mnie niedawno w zbiorach Biblioteki Seminarium Metropolitalnego Archidiecezji Warszawskiej niewielki druk, opublikowany w oficynie Bractwa św. Trójcy, aktywnie działającej przy Lwowskim kościele katedralnym, składający się z trzydziestu kart, pt. *Powinności chrześcijańskie albo katechizm misyjarski* (Lwów 1756), zawierający teksty pieśni z polskiego repertuaru rzymskokatolickiego, w tym szczególnie interesujący mnie anonimowy polskojęzyczny przekaz *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty*⁴⁰.

Wykorzystywany co najmniej od połowy lat 50. XVIII wieku podczas misji prowadzonych w środowiskach rzymskokatolickich w Rzeczypospolitej poetycki tekst pieśni katechizmowej *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty*, liczący 22 zwrotki, przekazuje podstawowe prawdy wiary katolickiej (tajemnicę Trójcy Świętej, wcielenie Syna Bożego i narodzenie z Panny Maryi, mękę, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa oraz rzeczy ostateczne), artykuły katechizmowe (10 przykazań Bożych, 5 przykazań kościelnych oraz 7 sakramentów), a także dotyczy problematyki eschatologicznej (zob. aneks nr 1). Nieznany nam bliżej

w ośrodkach innowierczych Austrii i Niemiec już w 70. latach XVI w. Zachowane źródła archiwalne potwierdzają, że taką metodę wykorzystywali jezuici już w początkach XVII w. na terenie Śląska i ziemi kłodzkiej. Jezuicy misjonarzy we wszystkich ośrodkach Śląska zamieszkałych przez grupy mniejszości posługiwali się językiem innym niż oficjalny (niemiecki), tj. czeskim i polskim. Podczas głoszonych przez jezuitów okolicznościowych kazań w czasie misji prowadzonych na tym terenie «wykorzystywali oni w swej pracy znany lokalnej ludności repertuar wernakularny i czynili z niego odpowiadający im użytek». Zob.: T. Jeż. *Kultura muzyczna jezuitów na Śląsku i ziemi kłodzkiej (1581–1776)*. Warszawa 2013, s. 229–230, 235–236, 238.

³⁹ J. Flaga. *Działalność duszpasterska zakonów w drugiej połowie XVIII w. (1767–1772)*, Lublin 1986. J.-Zbigniew Słowiński. *Katechizmy katolickie w języku polskim od XVI do XVIII wieku*. Lublin 2005. B. Lorens. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. Rzeszów 2014.

⁴⁰ *Powinności chreścianskie albo katechizm misyjarski nauczaający, co powinien każdy chreścianin wierzyć i czynić, aby był zbawiony. Za dozwoleniem Starszych wydrukowane*. Lwów, w Drukarni SSS. Trojcy, 1756. Warszawa, Biblioteka Seminarium Metropolitalnego Archidiecezji Warszawskiej, sygn. N.37.63 (71901), k. 6r–8r. Wydanie nie wymieniane w bibliografiach.

autor pieśni wskazuje na konieczność przywiązania do wiary katolickiej i Kościoła, podkreślając szczególnie, że poza wiarą katolicką nie ma zbawienia:

10. Aby się dusza dostała do nieba,
Zostawać w wierze katolickiej trzeba.
Co Kościół rzymski daje do wierzenia,
Trzymaj statecznie, a pewnyś zbawienia.
11. „Jeden Bóg wszędzie, jeden chrzest przyjęty,
I jedna wiara” – mówi Paweł święty.
Piotr z następcami jest głową w Kościele,
Ta wiara dobra, inszych chociaż wiele.
12. Wiar się rachuje, w nich żaden zbawiony
Człowiek nie będzie, ale potępiony.
Bóg to objawił swym wiernym dla tego,
Iż nieomylna prawda święta Jego.

W tekście pieśni Bóg ukazuje się nie tylko miłosiernym Ojcem, ale i Bogiem, który karze tych ludzi, co nie szanują jego przykazania:

I tać przyczyna Boskiego karania,
Że człowiek łamie Jego przykazania.

W najstarszym obecnie znanym przekazie tej polskojęzycznej pieśni katechizmowej zostały podjęte kwestie odnoszące się do spraw ostatecznych. Twórca pieśni katechizmowej przedstawił wizję Sądu Ostatecznego, niosącego strach, zamieszanie, niepokój oraz niepewność w obawie o życie wieczne („straszliwa trwoga na świecie powstanie”, „struchleje każdy”, „przegniłe ciało i skruszone kości”, „strach niesłychany będzie grzesznych ludzi”, „jeden do nieba, drugi w piekle stanie”, „jedno na męki, drugie na zbawienie”):

14. Strach niesłychany będzie grzesznych ludzi,
Gdy ich anielska trąba z grobów wzbudzi.
On dzień ostatni i niebieskie siły
Poruszy, oraz odsłoni mogiły.
15. Przegniłe ciało i skruszone kości
Zarówno przyjdą do swojej całości:
Wróci się dusza do swojego ciała,
Aby z spraw swoich rachunek oddała.
.....
18. Brat z bratem, ojciec z synem się rozstanie,
Jeden do nieba, drugi w piekle stanie:
I mąż od żony weźmie rozłączenie,
Jedno na męki, drugie na zbawienie.

Autor omawianej pieśni kładzie szczególny akcent na karę, jaka spotka grzeszników ze strony karzącego, ale sprawiedliwego i łaskawego Boga, czekającego na ludzkie nawrócenie, którego zewnętrznym przejawem ma być szczerza spowiedź. Lecz ten, kto nie chce wzbudzić w sobie żalu, zostanie skazany na wieczne potępienie:

20. Bóg sprawiedliwy wsze dzieła poznaje,
Kto jak zasłużył, tak zapłatę daje.
Rzecz do dobrych: pójdźcie z wybranymi,
Żli zaś na wieki, idźcie z przeklętymi.
21. Szczęśliwy, który w niebo się dostanie,
Ach, biada temu, co w piekle zostanie,
Żałuj grzeszniku za tve wszystkie złości,
Poprzestań grzeszyć, będziesz w szczęśliwości.
22. Łaskawy Pan Bóg nie gubiąc człowieka,
Gorzkich łez jego i spowiedzi czeka.
Jeżeli nie chcesz żałować serdecznie,
Będziesz przekłety i zaginiesz wiecznie.

Popularność polskojęzycznej pieśni katechizmowej *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* przyczyniła się z pewnością do zamieszczania jej w drukowanych pracach religijnych powstałych na potrzeby duszpasterzy i misjonarzy rzymskokatolickich. Wśród ocalałych druków proveniencji rzymskokatolickiej z lat 60–80. XVIII wieku, w których zachował się przekaz omawianej pieśni katechizmowej w języku polskim, można wskazać chociażby na wydanie pt. *Świadectwo o Cudach y Łaskach Nayświętszey Maryi Panny Łopatyńskiej* (Lwów 1760) ks. Wojciecha Szylarskiego, kanonika lwowskiego i proboszcza Bractwa św. Trójcy we Lwowie, *Powinności chrześcijańskie albo Katechizm misjonarski* (Nieśwież 1773), *Katechizm dla ludzi życia wiejskiego* (Wilno 1776) autorstwa ks. Józefa Legowicza (zm. 1811), proboszcza korkorzyskiego i pisarza religijnego, a także *Nauki katechizmowe* (Berdyczów 1779) czy na opublikowane w drukarni księży misjonarzy *Powinności chrześcijańskie albo Katechizm misyjny* (Warszawa 1780)⁴¹ oraz ich reedycje, jak również na powstałe w czasie późniejszym wzmiankowane już śpiewniki z XIX wieku.

⁴¹ W. Szylarski. *Świadectwo o Cudach y Łaskach Nayświętszey Maryi Panny Łopatyńskiej* (Lwów 1760), Warszawa, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVIII.1.4471, k. [O₆r–O₇v]. Przechowywane obecnie w Oddziale Rzadkiej Książki Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka pod sygnaturą CT-I 35442 drugie wydanie pracy Wojciecha Szylarskiego *Świadectwo o Cudach y Łaskach Nayświętszey Maryi Panny Łopatyńskiej*, które również ukazało się w drukarni Bractwa św. Trójcy we Lwowie w 1769 r., co poświadcza zapis «powtore do druku podane» widniejący się na jego karcie tytułowej, w końcowej części edycji zawiera także tekst

Na obecnym etapie badań można stwierdzić, że najstarszy znany przekaz ukraińskojęzycznego tekstu omawianej pieśni katechizmowej *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* zamieszczony w wydawnictwie o treści katechetycznej *Слово к народу кафоліческому* (Poczajów 1765), przygotowanym w środowisku bazylianów klasztoru krzemienieckiego, pochodzi jednak z czasu późniejszego niż zapis polskojęzycznej pieśni *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty*, zanotowanej w wydaniu *Powinności chrześcijańskie albo katechizm misyjny* (Lwów 1756), powstałym na potrzeby misjonarzy rzymskokatolickich. Porównanie różnych wersji tekstu poetyckiego wykazało, że ukraińskojęzyczny przekaz *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* opublikowany najpierw przez poczajowskich oo. bazylianów, następnie w wydaniu jezuitę Majchrowicza, a także w publikacjach bazylianina Sroczyńskiego oraz w wydaniach anonimowych adresowanych dla użytku misjonarzy unickich, stanowi dostosowany dla potrzeb Kościoła greckokatolickiego przekład pieśni *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty*, znanej obecnie – jak podano wyżej – z druku lwowskiego z 1756 roku.

Wymienione wyżej druki proveniencji unickiej świadczą, że pieśń katechizmowa *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* była wykonywana w tym środowisku co najmniej od połowy lat 60. XVIII wieku (niewykluczone, że nawet wcześniej). Składa się ona z 24 zwrotek tekstu poetyckiego (zob. aneks nr 2), natomiast jej ukraińskojęzyczny przekaz opublikowany w transliteracji alfabetem łacińskim *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty*, znajdujący się w drugim wydaniu *Nauki zbawiennej na missyi Societatis Jesu zwyczajnej* (Lwów 1767) autorstwa jezuitę ks. Szymona Majchrowicza, liczy 22 zwrotki (zob. aneks nr 3), tyle samo co jej polskojęzyczny oryginał, i jest do niego najbardziej zbliżony⁴².

polskojęzycznej pieśni *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* (s. 345–348). Na druk ten zwróciła moją uwagę Pani dr Irena Kaczur, pracownik naukowy Oddziału Rzadkiej Książki Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka, która również poinformowała mnie o obecności w tym wydawnictwie tekstu omawianej pieśni w języku polskim, za co składam jej w tym miejscu najserdeczniejsze podziękowania. *Powinności chrześcijańskie albo Katechizm misyjny* (Nieśwież 1773), Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sygn. XVIII-6285-II, k. [A₅v–A₆v]. [Józef Legowicz]. *Katechizm dla ludzi życia wiejskiego* (Wilno 1776), Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 37237 I, s. 26–33. *Nauki katechizmowe* (Berdyczów 1779), Zakroczym, Biblioteka Warszawskiej Prowincji Braci Mniejszych Kapucynów, sygn. XVIII P 002131, s. 198–201. *Powinności chrześcijańskie albo Katechizm misyjny* (Warszawa 1780). Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 105722 I, k. [C₁v–C₃r].

⁴² [Szymon Majchrowicz]. *Nauka zbawienna na missyi Societatis Jesu zwyczajna. Krótko objaśniająca co każdy powinien wiedzieć, czynić, y czego się wystrzegać. Z pozwoleniem Starszych znowu przedrukowana w Lwowie Roku Pańskiego 1767.* [Lwów], w Drukarni J. K. M. Akademii Societatis Jesu, 1767. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sygn. XVIII-3976-II, k. [B₉v–B₁₁r]. Ten sam przekaz pieśni *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty* znalazł się w przedruku tego wydania, które wyszło z pod prasy w oficynie przemyskiej już po kasacie zakonu Towarzystwa Jezusowego. Zob.: Sz. Majchrowicz. *Nauka zbawienna na missyi zwyczajna. Krótko objaśniająca co każdy*

Tekst ukraińskojęzyczny pieśni katechizmowej, tak jak jego pierwowzór w języku polskim, rozpoczyna się od przedstawienia podstawowych prawd wiary katolickiej. Następnie zwraca się w nim uwagę na sprawy ostateczne – niebo i piekło, a także przypomina się o grzechach, wynikających z odwrócenia się od Boga i ulegania przesądom oraz wierze w zabobony:

4. **И знову прійдетъ на сей свѣтъъ сѣдѣти,
Праведнимъ небомъ, слымъ пекломъ платити.
Бо сѣин людѣ Бога зневажаютъ,
Въ хоробахъ, въ шкодахъ до чаров ся вдаютъ.** 2
4. Od tuda pryde, świt sudyty maie:
Dobrym dast nebo, złych pekłom skaraie.
Bo zły czołowik prykazanie złamaw,
W chorobi, w szkodi, do czarow sia wdawaw.

Następny fragment, omawiający w unickiej pieśni katechizmowej najważniejsze artykuły katechizmu – 10 przykazań Bożych, 5 przykazań kościelnych oraz 7 sakramentów, – został rozbudowany, w porównaniu z tekstem polskim tego urywka (zob. aneks nr 1, zwrotki 5–9), o dwie zwrotki (zob. aneks nr 2, zwrotki 5–11). W tekście ukraińskojęzycznym szczególną uwagę zwraca zapis piątego przykazania kościelnego – nakazujący bez słowa sprzeciwu przekazywać Kościołowi greckokatolickiemu dochody albo dziesięcinę (należy zaznaczyć, iż tekst taki nie występuje w przekazie *Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty* zamieszczonym w wydaniu jezuickim):

10. **Пятѣ: доходи Церквѣ о(т)давати,
Любѣ десятыни, въ томъ не сперечати.**

O tym, że ukraińskojęzyczny tekst tej pieśni został dostosowany do potrzeb Kościoła greckokatolickiego, świadczy zapis wskazujący na pojednanie z Kościołem katolickim („нехъ то тримаєтъ вѣрою живою съ Церквою Рима соединеніє”, „nehay trymaie y soiedynenie z cerkwoiu Rymu”) oraz konstatacja słuszności tylko jednej wiary katolickiej, poza którą nie ma zbawienia, zamieszczone zarówno w publikacjach adresowanych dla duszpasterzy i misjonarzy unickich, jak w wydaniu jezuickiego misjonarza Majchrowicza:

12. **Кто хочетъ дѣшѣ вѣчне спасти свою,
Нехъ то тримаєтъ вѣрою живою
Съ Церквою Рима соединеніє,
Бо на томъ виситъ всѣхъ насъ спасеніє.** 2

powinien wiedzieć, czynić, i czego się wystrzegać. Przez ... misjonarza diecezji przemyskiej zebrana i do druku podana (Przemyśl 1776). Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 41416 I, k. [B₉v–B₁₀v].

13. „Єдинъ Богъ, єдно крещеніє – каже
Павелъ апо(с)толь – єдна вѣра также”.
Церкви Петръ глава и настѹпци єго,
Се вѣра добра, єдна свѣта всего. 2
14. Хотяй рахѹють еретики много
Вѣрѹ, але тїи не спасѹтъ нѣкого:
Богъ тоє зьявивъ чрезъ писма святїи,
Би такъ тримали всѣ правовѣрїи. 2
10. Hto hocze duszu spasty iedyuniiu,
Katołyczesku wiru prešwiatuiiu
Nehay trymaie y soiedynenie
Z cerkwoiu Rymu, szczoby mał zbawlenie.
11. „Jedyn Boh, iedno kreszczenie – każe
Paweł apostoł – odna wira także”.
Cerkwi Petr gława y nastupcy ieho,
Sia wira dobra, inszych hotiai mnoho.
12. Wiry rachuiut, w nych żaden czołowik
Spasen ne bude, tylko zhine na wik.
Boh toie ziawiw, wso wirim dla toho,
Bo Boh ne zmyłit, ne zdradyt nikoho.

W ukraińskojęzycznym tekście pieśni katechizmowej śpiewanej wśród unitów, podobnie jak w jej pierwowzorze z tekstem polskim, przedstawia się problematykę odnoszącą się do spraw ostatecznych. Przy wykonaniu dalszej części tego utworu utrwalano przekaz przedstawiający wizję Sądu Ostatecznego, z którego wyłania się obraz karzącego, lecz sprawiedliwego i miłosiernego Boga, czekającego na szczerą spowiedź grzesznika („страшній трвоги на сей свѣтъ настанѹтъ, гнилоє тѣло, зламаніє кости”, „хто якъ заслѹживъ, такъ заплаатѹ даєтъ”, „одно до пекла, друге до короны”, „отець во пропасти, а сынъ ся оглянетъ въ небѣ”, „горкихъ слезъ твоихъ, сповѣди чекаєтъ”, „straszna trywoha na sey świt nastane”, „pohnyle tiło, złamanyje kosty”, „hto iak zasłŹzyw, tak zapłatu daie”, „doczka do pekła, a matka w koroni”, „jeden ku nebu, druhy sia dostane w oheń piekielny”, „hurkich słoz twoich, spowidy czekaie”):

15. Страшній трвоги на сей свѣтъ настанѹтъ,
Въ той часъ, коли всѣхъ тѣла зъ мертвихъ встанѹтъ.
Стемнѣєтъ солнце, мѣсяць и всѣ зори
На землю спадѹтъ съ небесной горы. 2

.....

17. Гнилое тѣло, зламаніе кости,
Зыйдѹтся въ той часѣ до своей цѣлости.
Вернется дѹша до своего тѣла,
Абися справилъ грѣшникъ своего дѣла. 2
-
19. Розлѹчатъ мѹжа о(т) власной жоны,
Одно до пекла, друге до короны.
Также и дочкѹ о(т) матки розлѹчатъ,
Єдна въ роскоши, другѹ слыи мѹчатъ. 2
20. Братъ зѣ братомъ, отецъ зѣ сыномъ ся розстанетъ,
Отецъ во пропасти, а сынъ ся оглянетъ
Въ небѣ, альбо тежъ отецъ со святыми
Въ небѣ, а сынъ слыи на вѣкѣ съ проклятыми. 2
-
22. Богъ справедливій всѣхъ насъ дѣла знаетъ,
Хто якъ заслѹживъ, такъ заплатѹ даетъ:
Єднихъ до неба бѹдетъ запрашати,
Другихъ въ пекелній огонь о(т)силати. 2
-
24. Ласкавій Го(с)подь тебе не караетъ,
Горкихъ слезъ твоихъ, сповѣди чекаетъ.
Коли покѹты не бѹдешъ чинити,
На вѣки въ пеклѣ бѹдешъ голосити. 2
-
13. Straszna trywoha na sey świt nastane,
W toi czas, w kotory tiło zmartwychwstane.
Stemnie słońce, misiac, a wsi zory
Na zemlu spadut aż z nebesney hory.
-
15. Pohnęły tiło, złamanyje kosty
Za iedno prydut do swoiey ciłosty.
Wernet sia dusza do swoioho tiła,
Aby sia sprawił hrysznyk z swoho diła.
-
17. Rozluczat matku od rodnoi doni,
Doczka do pekła, a matka w koroni.
Albo też doczka poyde medzy swiatyie,
A nieszczęsływu matku porwut złyie.

18. Brat z bratom, otec z synom sia rostane,
 Jeden ku nebu, druhy sia dostane
 W oheń pekielny, nieszczasny czołowik.
 Y muž z żonoiu rozłuczat sia na wik.

.....

20. Boh sprawedływy usich diła znaie,
 Hto iak zasłużyw, tak zapłatu daie.
 Reczet że iednym: do neba, swiatyie,
 Chodte, a druhym: w ohoń, proklatyie.

.....

22. Łaskawy Hospod tebe ne karaie,
 Hurkich słoz twoich, spowidy czekaie,
 Koli pokuty ne zmoże dożdaty,
 Zhynesz na wiki y budetez proklaty.

Reasumując, jak wykazały moje dotychczasowe badania, pieśń katechizmowa *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* była wykorzystywana przez misjonarzy polskojęzycznych środowisk rzymskokatolickich w Rzeczypospolitej co najmniej od połowy lat 50. XVIII wieku (a być może i wcześniej), o czym świadczy obecnie znany jej przekaz zamieszczony w odnalezionym niedawno druku *Powinności chrześcijańskie albo katechizm misyjny* (Lwów 1756). Ta pieśń w języku polskim ukazała się we lwowskim wydaniu w czasie, kiedy Tomasz Józef Szczurowski miał szesnaście lat i pobierał nauki w kolegium bazylijskim we Włodzimierzu Wołyńskim. Wydaje się bardzo mało prawdopodobne, iż w tak młodym wieku została ona przez przyszłego unickiego misjonarza ułożona i przekazana do druku w celu publikacji w pracy adresowanej do misjonarzy rzymskokatolickich, zwłaszcza, że wszystkie pozostałe utwory składające się na to źródło pochodzą z polskiego repertuaru katolickiego wykonywanego ówczesnie w Rzeczypospolitej. W związku z odnalezieniem drukowanego przekazu w języku polskim pieśni *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* w wydaniu z 1756 roku, na obecnym etapie badań można twierdzić, że jej autorem nie był o. Szczurowski. Popularność omawianej pieśni katechizmowej przyczyniła się z pewnością do zamieszczania jej w drukowanych pracach zarówno autorskich (ks. W. Szylarskiego, ks. J. Legowicza), jak i anonimowych, powstałych na potrzeby duszpasterzy i misjonarzy rzymskokatolickich w drugiej połowie XVIII wieku, a także do publikowania jej anonimowych przekazów w śpiewnikach oraz wydaniach o treści religijnej w XIX i XX stuleciu (wyjątek stanowi przywoływane wydanie jubileuszowe *Śpiewnika kościelnego* ks. Jana Siedleckiego z 1928 r., w którym, jak aktualnie można stwierdzić, błędnie wskazano na Szczurowskiego jako autora tekstu tej pieśni).

Na podstawie zgromadzonego materiału źródłowego można pokusić się o wnioski, że przypuszczalnie w początkach lat 60. XVIII wieku w środowisku unickim została ułożona przez niezidentyfikowaną osobę pieśń katechizmowa *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*, będąca przekładem polskiej pieśni z repertuaru rzymskokatolickiego *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* dostosowanym do potrzeb Kościoła greckokatolickiego. Ukraińskojęzyczną pieśń wykonywano ówczesnie w czasie nauk katechizmu prowadzonych przez unickich zakonników sprawujących funkcję katechetów i misjonarzy prowincji koronnej Zakonu Ruskiego św. Bazylego Wielkiego (Ordo Sancti Basilii Magni Ruthenorum) na obszarach dawnej Rzeczypospolitej. Swą pracę misjonarze środowisk unickich prowadzili za pomocą najrozmaitszych praktyk religijnych – nauk katechizmu, procesji pokutnych, modlitw wiernych i śpiewu pieśni. Podczas misji organizowanych przez oo. bazylianów śpiewano pieśni nabożne, w tym utwory o treści katechetycznej, spośród których szczególną popularność zyskała pieśń *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*. Tak jak pieśń katechizmowa *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty* miała ważne znaczenie w misyjnej działalności rzymskokatolickich duszpasterzy, tak pieśń o treści katechetycznej *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* miała szczególne miejsce w czasie misji bazylikańskich, mających na celu podniesienie wiedzy religijnej ludności unickiej oraz pogłębienie pobożności. Potwierdza to fakt, że przekazy tej pieśni umieszczono w wydaniach związanych z działalnością o charakterze katechetycznym i misyjnym bazylianów.

Omawiając podjęty w niniejszym artykule problem atrybucji tego ukraińskojęzycznego utworu, należy wziąć pod uwagę fakt, iż jego najstarszy obecnie znany przekaz pochodzi z poczajowskiego druku *Слово к народу кафеоліческому* z 1765 r., przygotowanego do wydania przez zakonników klasztoru bazylikańskiego w Krzemieńcu. Nie można wykluczyć, że ta pieśń katechizmowa mogła być ułożona właśnie w pierwszej połowie lat 60. XVIII stulecia (być może wcześniej) w krzemienieckim środowisku unickim. Natomiast z pewnością można stwierdzić, że w latach 60. XVIII wieku dość szybko adaptowano na gruncie unickim utwory śpiewane podczas misji w polskojęzycznych środowiskach rzymskokatolickich. Unicy nie tylko śpiewali pieśni w przekładach ukraińskojęzycznych, ale także w czasie misji bazylikańskich wykonywali utwory z repertuaru rzymskokatolickiego w języku oryginału, na przykład *Boże w dobroci nigdy nie przebrany; Brzmi w sercu trwoga, myślę i truchleję; O Boże wieczny! Cóż się ze mną dzieje?; Jezu w Ogrojcu mdlejący; Przez czyścicowe upalenia*. Przekazy tekstów tych pieśni zamieszczono w druku pt. *Katechizm krótko zebrany* (Lwów 1768), prawdopodobnie pierwszym dziele autorstwa unickiego misjonarza o. Sroczyńskiego⁴³.

⁴³ *Katechizm krótko zebrany* (Lwów 1768), k. 23r–25r, 26v–27v.

Biorąc pod uwagę przedstawiony powyżej materiał źródłowy oraz znane do-tychczas polskojęzyczne i ukraińskojęzyczne przekazy omawianej pieśni katechizmowej, która była publikowana zarówno w wydawnictwach anonimowych, jak i autorskich proveniencji rzymskokatolickiej oraz unickiej, nie da się potwierdzić autorstwa Szczurowskiego w odniesieniu do pieśni *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*. We wspomnianym już nie raz podręczniku dla misjonarzy bazylikańskich *Missja Bialska* (Supraśl 1792) w rozdziale pt. „Porządek usługi misjonarskiej” jej autor zamieścił uwagi odnośnie wykonywania przez śpiewaków pieśni nabożnych. Niestety nie podano wśród nich żadnych wskazówek na temat śpiewania pieśni katechizmowej *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*, posiadającej szczególne miejsce i znaczenie w praktykach religijnych unickich misjonarzy (w szczególności o. Sroczyńskiego)⁴⁴. Istotne wydaje się także wzięcie pod uwagę, że w zbiorze *Pieśni pobożne* (Lublin 1801), wydanym co prawda w początkach wieku XIX, ale z pewnością odzwierciedlającym praktyki religijne duszpasterzy unickich u schyłku wieku XVIII, Szczurowski zalecał jako pieśń o charakterze katechetycznym wykonywanie utworu *Kto pragnie żyć wiecznie*, na co wskazuje zamieszczona przy nim adnotacja: „O wszystkich Tajemnicach Wiary Świętej na cztery części rozdzielona, które z osobna mogą być śpiewane po Katechizmie tudzież y w długich processyach równie iako y po wioskach przed Katechizmem, po południu lub też wieczorem”⁴⁵. Pomimo braku przekazu omawianej pieśni katechizmowej w ocalałych do dziś drukowanych pracach religijnych autorstwa Szczurowskiego, nie można również wykluczyć, że mógł on dokonać ukraińskojęzycznego przekładu pieśni z repertuaru katolickiego *Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty*, wykonywanej następnie podczas misji bazylikańskich (w tym kontekście znaczenia nabiera uwaga Wozniaka, że zgodnie z tradycją unicka pieśń katechizmowa *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* jest przypisywana Tymoteuszowi Szczurowskiemu). Podjęty w niniejszym artykule problem oraz kwestie związane z atrybucją pieśni katechizmowej *Троїця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий* wymagają dalszych badań.

⁴⁴ Na przykład w rozdziale «Porządek usługi misjonarskiej» Szczurowski pisze: «Przed wschodem słońca o godzinie V. Śpiewacy z wysokiego miejsca śpiewają co dzień pieśń misjonarską stosowną do następującej nauki», albo po południu przed katechizmem autor *Missji Bialskiej* proponuje śpiewać również pieśń «misionarską», bliżej jednak nieokreśloną: «po obiedzie o godzinie drugiej Śpiewacy prześpiewają pieśń misjonarską, zadzwonią na katechizm». Zob.: *Missja Bialska*, op. cit., s. 26–27.

⁴⁵ T. Szczurowski. *Pieśni pobożne* (Lublin 1801), s. 41–60 (w związku z błędną numeracją stron występującą w egzemplarzu tego druku, strona 60 w tej publikacji posiada numer 50).

ANEKS nr 1

Pieśń katechizmowa

*Trójca Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Święty*⁴⁶

1. Trójca Bóg Ojciec⁴⁷, Bóg Syn, Bóg Duch Święty,
W Trójcy Bóg jeden nigdy niepojęty.
Bóg Ojciec przed wiek z siebie Syna rodzi,
Bóg Duch od Ojca i Syna pochodzi.
2. Syn Boży stał się człowiekiem dla ciebie,
Wziął duszę, ciało, abyś ty był w niebie;
Począł się z Ducha Świętego bez męża,
Zrodziła Panna, starszy⁴⁸ głowę węża.
3. Trzydzieści trzy lat żył na świecie z nami,
Okrutnie na krzyżu przybity gwoździami:
Umarł, pogrzebion i do piekieł zstąpił,
Wstał z martwych, potem na niebiosa wstąpił.
4. A stamtąd przyjdzie na sąd ostateczny,
Dobrym da niebo, złym zaś ogień wieczny.
A że zły człowiek łamie przykazanie,
W chorobie, szkodzie, w czarach ma ufanie.
5. A Bóg rozkazał: wierz w Boga jednego,
Drugie: Imienia nie bierz darmo Jego,
Trzecie: pamiętaj byś święcił dni moje,
Czwarte zaś: szanuj ojca, matkę twoje;
6. Piąte: nie zabijaj, szóste: nie cudzołóż,
Siódme: nie kradnij, ósme: fałszu nie mnóż,
Dziewiąte: żony nie żądaj bliźniego,
Dziesiąte: ani żadnej rzeczy jego.
7. Pięć kościelnego mamy przykazania:
Dni święte święcić z dawnego podania,
Słuchaj Mszy świętej w dni święte uczciwie,
Zachowaj posty, jedząc wstrzemięźliwie.

⁴⁶ Podstawą transkrypcji jest tekst z druku: *Powinności chrześcijańskie albo katechizm misyjny* (Lwów 1756). Warszawa, Biblioteka Seminarium Metropolitalnego Archidiecezji Warszawskiej [dalej: Biblioteka WMSD], sygn. N.37.63 (71901), k. 6r–8r.

⁴⁷ Biblioteka WMSD N.37.63 (71901): «Ociec».

⁴⁸ Biblioteka WMSD N.37.63 (71901): «z tarszy».

8. Czyń spowiedź szczerą, blisko Wielkanocy,
Weź Ciało Pańskie dla dusznej pomocy.
Siedm Sakramentów: chrzest i bierzmowanie,
Ciała, Krwi Pańskiej także przyjmowanie;
9. Spowiedź, kapłaństwo i małżeństwo święte,
I namaszczenie przed śmiercią przyjęte.
I tać przyczyna Boskiego karania,
Że człowiek łamie Jego przykazania.
10. Aby się dusza dostała do nieba,
Zostawać w wierze katolickiej trzeba.
Co Kościół rzymski daje do wierzenia,
Trzymaj statecznie, a pewnyś zbawienia.
11. „Jeden Bóg wszędzie, jeden chrzest przyjęty,
I jedna wiara” – mówi Paweł święty.
Piotr z następcami jest głową w Kościele,
Ta wiara dobra, inszych chociaż wiele.
12. Wiar się rachuje, w nich żaden zbawiony
Człowiek nie będzie, ale potępiony.
Bóg to objawił swym wiernym dla tego,
Iż nieomylna prawda święta Jego.
13. Straszliwa trwoga na świecie powstanie,
W ten czas gdy wszystkich ciało zmartwychwstanie:
Zaćmi się słońce, miesiąc, wszystkie gwiazdy
Na ziemię spadną, aż struchleje każdy.
14. Strach niesłychany będzie grzesznych ludzi,
Gdy ich anielska trąba z grobów wzbudzi.
On dzień ostatni i niebieskie siły
Poruszy, oraz odsłoni mogiły.
15. Przegniłe ciało i skruszone kości
Zarówno przyjdą do swojej całości:
Wróci się dusza do swojego ciała,
Aby z spraw swoich⁴⁹ rachunek oddała.

⁴⁹ Biblioteka WMSD N.37.63 (71901): «swoch».

16. Na Jozafata staniemy dolinie,
Tam się obaczym wraz wszyscy w godzinie.
Lecz niezadługo odmiana nastanie,
Zważ, co świat kochasz, zważcie chrześcijanie.
17. Matce od córki rozdzielić się trzeba,
Córka do piekła, a matka do nieba,
Albo też córka pójdzie ze Świętymi,
Nieszczęsna matka, wraz z potępionemi.
18. Brat z bratem, ojciec z synem się rozstanie,
Jeden do nieba, drugi w piekle stanie:
I mąż od żony weźmie rozłączenie,
Jedno na męki, drugie na zbawienie.
19. Potem Bóg sędzia na tronie zasiędzie,
Ogłosi dekret, co tam za płacz będzie.
Gdy tam obaczą wszystkie swoje sprawy,
Myśli, złe mowy i sprośne zabawy.
20. Bóg sprawiedliwy wsze dzieła poznaje,
Kto jak zasłużył, tak zapłatę daje.
Rzecz do dobrych: pójdźcie z wybranemi,
Żli zaś na wieki, idźcie z przekłętymi.
21. Szczęśliwy, który w niebo się dostanie,
Ach, biada temu, co w piekle zostanie,
Żałuj grzeszniku za tve wszystkie złości,
Poprzestań grzeszyć, będziesz w szczęśliwości.
22. Łaskawy Pan Bóg⁵⁰ nie gubiąc człowieka,
Gorzkich łez jego i spowiedzi czeka.
Jeżeli nie chcesz żałować serdecznie,
Będziesz przeklęty i zaginiesz wiecznie.

⁵⁰ Biblioteka WMSD N.37.63 (71901): «P. Bod».

ANEKS nr 2

Pieśń katechizmowa

Тройця Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святый⁵¹

1. Тр(о)ница, Богъ Отець, Богъ Сынъ, Богъ Духъ Святый,
Въ Тр(о)ницѣ Богъ единъ, такъ всѣмъ треба знати.
Богъ Отець предъ вѣкъ съ себе Сына родить,
Духъ Святъ о(т) Отца и Сына походитъ. 2
2. Сынъ Божій Богомъ быти не престалъ,
Хочъ душѣ, тѣло, якъ человѣкъ прїялъ.
Зъ Духа Святаго, не зъ мужа почався,
Родися зъ Дѣвы, свѣтѣ указався. 2
3. Тридцять три лѣта тѣ на земли жити
Рачивъ, кре(с)тъ и смерть за насъ претерпѣти.
Воскресъ въ день третїй, вѣступивъ на столицѣ,
Отца предвѣчна въ невеснѣ правницѣ. 2
4. И зновѣ прїдетъ на сей свѣтъ сѣднати,
Праведнимъ небомъ, злымъ пекломъ платити.
Бо злии людѣ Бога зневажаютъ,
Въ хоробахъ, въ шкодахъ до чаровся вдаютъ. 2
5. А Богъ намъ надавъ десятъ приказаня,
Подъ грѣхомъ тяжкимъ всѣмъ до захованя.
Перше: не шукай боговъ чужихъ надъ мя,
Друге: не взивай дармо Боже имя, 2
6. Трете: недѣлю въ повожности святкѣй,
Четверте: отца, маткѣ, старшихъ шанѣй,
Пяте: не убий, шесте: не чужоложь,
Се(д)мое: не крадь, осме: не свѣдчь на ложь, 2
7. Девяте: жены не жадай чужон,
Десяте: рѣчей жаднихъ що не твон.
Тѣ приказаня сполнай человѣче,
Если жадаешъ зрѣти Боже лице. 2

⁵¹ Podstawą publikacji jest tekst z druku: *Слово к народу кафоліческому чрез монахов чина Святаго Василїа великаго в провьнціи Полской званїю катихистичному прилежащих в повѣтъ Кременецком року... 1756 проповѣданое*. Pozzajów 1765. Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 390659 I, k. 261r–263r. Poetycki tekst publikuje się zgodnie ze współczesną grafiką, ale z zachowaniem starocyrylickich liter «Ѡ», «Ѣ», «Ѥ», «Ѧ», «ѧ», «Ѩ». Tytuł i pąjerki otwarto, litery nad wierszami wprowadzono do liniiki i podano w nawiasach okrągłych.

8. Церкви зась Святой естъ пять приказаня,
Щирого хочутъ о(т) насъ захованя.
Перше: святити дни үрочистїи,
Друге: слухати Службы Божой въ тыи. 2
9. Трете: постити церковнїи пости,
Тѣломъ и дүхомъ при встремежливости,
Четверте: сповѣдь чинитъ къ великодню,
Сакраментъ брати: Тѣло, Кровъ Го(с)подню. 2
10. Пяте: доходи Церквѣ о(т) давати,
Любъ десятини, въ томъ не сперечати.
Седмъ сакраментовъ: першїй крещенїе,
Другїй: святое миромъ мащенїе. 2
11. Третїй сакраментъ естъ Евхаристїа,
Четвертїй: Тайна покуты Святыя.
Пятїй: въ хоробахъ естъ маслосвятїе,
Шестый: капланство. Седмый: вѣнчанїе. 2
12. Кто хочетъ дүшү вѣчне спасти свою,
Нехъ то тримаеъ вѣрою живую
Съ Церквою Рима соединенїе,
Бо на томъ выситъ всѣхъ насъ спасенїе. 2
13. „Единъ Богъ, едно крещенїе – каже
Павель апо(с)толъ – една вѣра также”.
Церкви Петръ глава и настүпци его,
Се вѣра добра, една свѣта всего. 2
14. Хотяй рахүютъ еретики много
Вѣръ, але тїи не спасүтъ нѣкого:
Богъ тое зьявивъ чрезъ писма святїи,
Би такъ тримали всѣ правовѣрнїи. 2
15. Страшнїи трвоги на сей свѣтъ настанүтъ,
Въ той часъ, коли всѣхъ тѣла зъ мертвихъ встанүтъ.
Стемнѣетъ солнце, мѣсяць и всѣ зори
На землю спадүтъ съ небесной горы. 2
16. Задрижитъ земля о(т) ангелской трубы,
Грѣшникъ зъ дүшею съ тѣломъ дойдетъ згүбы.
Той день остатнїй небесъ страсетъ силы,
Отворитъ гроби, о(т)слонитъ могилы. 2

17. Гнилоє тѣло, зламаніє кости,
Зыйдуться въ той часъ до своей цѣлости.
Вернется душа до своего тѣла,
Львися справиль грѣшникъ своего дѣла. 2
18. Станутъ въ долину Іосафата люде:
Тамъ пріятелство витатися буде,
А въ той годинѣ розлѣка настане,
Тутъ свѣтовіи зважте хри(с)тіане. 2
19. Розлѣчатъ мужа о(т) власной жоны,
Одно до пекла, друге до короны.
Также и дочку о(т) матки розлѣчатъ,
Єдна въ роскоши, другу злыи мѣчатъ. 2
20. Братъ зъ братомъ, отецъ зъ сыномъ ся розстанетъ,
Отецъ во пропасти, а сынъ ся оглянетъ
Въ невь, альбо тежъ отецъ со святыи
Въ невь, а сынъ злыи на вѣкъ съ проклятыи. 2
21. Коли жалосне бѣдутъ голосити,
Хри(с)тосъ на той часъ бѣдетъ свѣтъ сѣдити.
Хто зле помысливъ, любъ зле мовивъ кому,
Альбо учинкомъ зашкодивъ ближному. 2
22. Богъ справедливій всѣхъ насъ дѣла знаетъ,
Хто якъ заслуживъ, такъ заплату даетъ:
Єднихъ до неба бѣдетъ запрашати,
Другихъ въ пекелній огонь о(т)силати. 2
23. Щасливъ, кто въ небе бѣдетъ вѣковати,
Нещасливъ, кого пекло бѣдетъ мати.
Кайся грѣшнику, мѣйся до покути,
Перестань грѣховъ: въ невь можешъ бѣти. 2
24. Ласкавій Го(с)подь тебе не караетъ,
Горкихъ слезъ твоихъ, сповѣди чекаетъ.
Кои покуты не бѣдешъ чинити,
На вѣки въ пеклѣ бѣдешъ голосити. 2

ANEKS nr 3

Pieśń katechizmowa

*Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty*⁵²

1. Troyca Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Swiaty,
W Troycy Boh iedyn, tak wsim treba znaty.
Boh Otec z predwik z sebe Syna rodyt,
Duch Swiat od Otca y Syna pochodyt.
2. Syn Boży staw sia czołowikom, maie
Duszu y tiło, a wirnych spasaie.
Poczaw sia z Ducha Swiatoho, ne z muża,
Zrodyła krasna Marya iak roża.
3. Triciat try lita żyw z ludmi na świti,
Rady spasenia na kresty zabyty:
Woskres w deń treti, wstupyw na prawicu,
Otca nebesnu dedyczyt stołycu.
4. Od tuda pryde, świt sudyty maie:
Dobrym dast nebo, złych peklom skaraie.
Bo zły czołowik przykazanie złamaw,
W chorobi, w szkodi, do czarow sia wdawaw.
5. A Boh persz każe: wir w Boha iednoho,
Druhe: ne bery darmo imia Joho,
Tretie: nedylu światkuy preświatuiiu,
Czetywte: szanui otca, matku twoiou,
6. Piate: ne ubyi, szoste: ne cużołoż,
Seme: ne krady, osme: falszu ne mnoż,
Dewiate: żony ne żaday bliźnioho,
Desiate: ne żadai żadnoi ryczy ieho.

⁵² Podstawą publikacji jest tekst z druku: [Szymon Majchrowicz]. *Nauka zbawienna na missyi Societatis Jesu zwyczajna. Krótko objaśniająca co każdy powinien wiedzieć, czynić, y czego się wystrzegać. Z pozwoleniem Starszych znowu przedrukowana w Lwowie Roku Pańskiego 1767.* [Lwów], w Drukarni J. K. M. Akademii Societatis Jesu, 1767. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich [dalej: ZNiO], sygn. XVIII-3976-II, k. [B₉v–B₁₁r]. W edycji tekstu pieśni pozostawiono pisownię zgodną z oryginałem. Porównaj: М. Возняк. *Матеріали до історії...*, op. cit., s. 352–356.

7. Piat przykazania cerkownych⁵³ sut tyie:
Swiata swiatyty szczo uroczystyie.
A Służby Bożoy w nedylu, w deń swiaty,
Słuchay prystoyne, posty odposzczaty.
8. Spowid czynity błysko k wełykodniu,
Pryczastie braty, tiło, krow Hospodniu.
Sim sakramentow: kreszczenie z nowa,
Mirom mazanie, tiło, krow Chrystusowa,
9. Spowid, kapłaństwo, małżeństwo mir maie,
Jeleomazanye⁵⁴ pred smertiu pryimaie.
Sia pryczyna Bożoho karania,
Ze Boże łamłem cerkwy przykazania.
10. Hto hocze duszu spasty iedynuii,
Katołyczesku wiru preświatuii
Nehay trymaie y soiedynenie
Z cerkwoiu Rymu, szczyby mał zbawlenie.
11. „Jedyn Boh, iedno kreszczenie – każe
Paweł apostoł – odna wira także”.
Cerkwi Petr gława y nastupcy ieho,
Sia wira dobra, inszych hotiai mnoho.
12. Wiry rachuiut, w nych żaden czołowik
Spasen ne bude, tylko zhine na wik.
Boh toie ziawiw, wso wirim dla toho,
Bo Boh ne zmyłit, ne zdradyt nikoho.
13. Straszna trywoha na sey świt nastane,
W toi czas, w kotory tiło zmartwychwstane⁵⁵.
Stemnie słonce, misiac, a wsi zory
Na zemlu spadut aż z nebesney hory.
14. Zadryżyt zemla od anhelskoy truby,
Hrysznik z duszeiu, z tiłom dojde zhuby⁵⁶.
Toi deń ostatni nebes strase syły,
Odczynyt hroby, odsłonyt mohiły.

⁵³ ZNiO XVIII-3976-II: «cerkowny».

⁵⁴ ZNiO XVIII-3976-II: «Jeden mazanye».

⁵⁵ ZNiO XVIII-3976-II: «zmartwychstane».

⁵⁶ ZNiO XVIII-3976-II: «zhub».

15. Pohnyłe tiło, złamanyje kosty
Za iedno prydut do swoiey ciłosty.
Wernet sia dusza do swoioho tiła,
Aby sia sprawił hrysznyk z swoho diła.
16. Stanut w dołyni Jozafata lude,
Tam pryiatelstwo wytaty sia bude.
Lecz ne zadołho rozłuka nastane,
Zważay, świtlucbce, zważ też, christiane,
17. Rozłuczat matku od rodnoi doni,
Doczka do pekła, a matka w koroni.
Albo też doczka poyde medzy swiatyie,
A nieszczasływu matku porwut złyie.
18. Brat z bratom, otec z synom sia rostane,
Jeden ku nebu, druhy sia dostane
W oheń pekielny, nieszczasny czołowik.
Y muž z żonoiu rozłuczat sia na wik.
19. Horko słezami koli hołosyty
Lud bude, w toy czas Chrystos świt sudyty,
Hto złe pomysływ, złe uczynił komu,
Szczu złe wymowiw, skażut w oczy iemu.
20. Boh sprawedływy usich diła znaie,
Hto iak zasłużyw, tak zapłatu daie.
Reczet że iednym: do neba, swiatyie,
Chodte, a druhym: w ohoń, proklatyie.
21. Szczasływ, hto w nebi bude wikowaty,
Proklat toi, koho pekło bude żraty.
Kai sia, hryszniku, wdaj sia do pokuty,
Perestań hrychow, w nebi możesz buty.
22. Łaskawy Hospod tebe ne karaie,
Hurkich słoz twoich, spowidy czekaie,
Koli pokuty ne zmoże dożdaty,
Zhynesz na wiki y budetez proklaty.